

# ЦРНОГОРАЦ.

НЕЋЕЉНИ ПОЛИТИЧКИ ЛИСТ.

БРОЈ 30.

На Цетињу, у Суботу 14. Августа 1871.

ГОДИНА I.

ЦРНОГОРАЦ излази један пут неђељом. Стаје: за ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. ф. 6; по год. 3; четврт год. ф. 1. 50. п.; — За СРБИЈУ год. ф. 7; по год. ф. 3. 50. п.; четврт ф. 1. 75. п. — За све друге земље год. ф. 8; по год. ф. 4; четврт год. ф. 2. — За огласе плаћа се за ред 5 новчића. — Дописи, предплата и све наручбине шилу се уредишћу на Цетиње преко г. Петра Рамадановића у Котору.

## ТЕЛЕГРАМ „ЦРНОГОРЦУ.“

ЗАГРЕБ, 12. Августа. — Јуче отворена хрватска учитељска скупштина. Многобројни учитељи. Срба има из свију српских крајева. Словенаца, Чеха и Пољака као гости. Вијећање о сврси народне школе и њезином вањском одношају.

## УСТАНАК У АРБАНИЈИ.

Дакле проишла се крв у Арбанији. Као што ће наши читаоци виђети из скадарских дописа у данашњем листу био је у прошлу суботу 7. о. м. жесток бој између Малисора и царскога низама близу Скадра на Враку. Преко 400 потомака Скендербеговићих остадоше у часу мртви на пољани, које од зрна низамских острагуша, а које опет од ножева, с којима су низами зверски клали немоћне рањенике. Двије пуне уре трајао је жестоки бој, или боље рећи двије уре немилостиво је низам гонио и сјекао Арбанасе.

Нашијема читаоцима биће извјесно чудно, како је могућно, да су тако страшно изгинули Арбанаси, када се зна, да је Арбанас јунак и ратник, каква само може бити. Но из самога догађаја, који је ниже у нашијема скадарским дописима јасно изложен, видеће, да то није ни мало чудно, и да би веће чудо било, да су с мањом штетом прошли. Њих 2000 до 2500 спустило се без икакве спреме и плана онако са пријем силијем утиском раздражености и огорчења у равно поље према Скадру. Њима на сусрет изишло је шест табора низама, са доста праха и с добријем острагушама. Малисори су били сви у гомили, сабијени један уз другог, без икаква реда, а шест табора низама, који их опколише, избацише у један мах своје пушке у ту гомицу. Ту низам није дакле ударно на јунаке Арбанасе, него на гомицу људи, који се одмах и разбјегоше видећи у једноме тренутку толике мртве и видећи се на равном пољу без праха и са лошијем пушкама, а према 4000 редовне војске добро наоружане.

Но то сада на страну. Малисори су превагали, радили су без главе и за то — и само за то су платили.

Много је важније овђе, да видимо, имали овај догађај каква већа значаја и колико. Можемо слободно рећи да бој на Враку при свему, што се за Арбанасе тако жалосно свршио, или боље да кажемо, што је само једна — царска — страна радила, а друга — народна — само трпјала, има велики значај, који лако може имати најозбиљнијих посљедица.

Прије свега — сви досадањи догађаји у ствари разоружења сводили су се на сами Скадар. Непријатељи у Скадру сами по себи нијесу никакво могли задати порти велике брига, ни дипломатији страх, да ће се од туда разгорјети источно питање. У Скадру су главно чаршилије, а чаршилије су у нас то исто, што у француској борби „буржоа.“ Од њих се дакле није могло очекивати, да ће они отворити борбу на живот и смрт за своје право, за своју слободу, јер њихово одушевљење увијек гаси зебња да не изгуби оно што има. Због тога је сваки, који је добро упознат са ствари, био тога увјерења,

да ће Смајил паша са мало низама лако повратити ред у Скадру, као што је већ у ствари и било пред сами бој на Враку. Из тога истога разлога и ми смо казали да се о устанку у Арбанији не може ни говорити, догод је устанак ограничен на сами Скадар.

Данас напротив стоји ствар са свијем другачије. Сада више нема говора о скадарском немирима. Ушљед крвавога сукоба на Враку излази сада име Арбаније на позорницу свију могућих догађаја. Сада се може спунити правом казати — у Арбанији је букнуо устанак. И то је први и најглавнији значај арбанашкога пораза под Скадром.

Други је значај у величини пораза и у начину погибје арбанашке. Пораз је велики. То свједочи најбоље број мртвијех. Но начин, којим су изгинули толики Арбанаси од стране низама, тај је грозан. Низами, са свих цареве, понашали су се према Арбанасима, и ако побуњенијема, не као према његовијем држављанима, него као према најљућим непријатељима, које је прегао да са свијем истреби, уништи. Арбанаси још нијесу били изrekli ништа друго него једино да хоће с оружјем у Скадар. Они нијесу ни ријечима ни дјелом изјавили да хоће на пр.: да се одцјепе од царевине, па да би порта имала право с њима поступати као са одметницима, као са непријатељима. И рад правде и човјечности и рад самога интереса портинога, заповједник војске требао је да одбије побуњени народ без крви, а ако то није било могућно, а оно са што мање жртава. Али он је са свијем на против радио. Низам не само што је страховитијем плотоном без довољна повода оборио на мјесту преко 400 људи, него се још и пустио у потеру непрестано пуцајући за бјегајућим Арбанасима, и гонећи их пуне двије уре пролазили су кроз села арбанашка и у томе пролазу посјекли су осам жена арбанашкијех. Све што им бјеше на путу порушили су, и погазили су. Па ни то им не бјеше доста, него када су се враћали у Скадар, дежало је међу мртвијема много рањенијех, који би ране пребољели, али низами зајоше и свакојега заклаше. Да ствар истинитија и подпунија буде у своме ужасу, морамо још и то додати, да су онда кад је низам оборио плотун на гомицу Арбанаса, све мушке главе једнога села изгинуле и да сада у томе селу нема никога до жена, ђеце и њеколико немоћнијех стараца.

Такав ето покољ, извршен тако нечовјечијем начином даје, као што рекосмо много већи значај сукобу на Враку. Сам бој по себи прекида локални значај скадарскога покрета, и узима вид правога устанка у Арбанији, а овај ужасни пораз чини, да је сада већ немогућно задржати покрет само у овоме стању, бар не без великијех жртава. Ко познаје Арбанасе, њихов живот данас и у прошлости, тај неће сумњати ни за часак о томе. Арбанас је крвави јунак. Он живи онда, кад се бије. Њему је лакше умријети, него један дан преспавати. Не познаје страха никаква, а од смрти најмање. А данас је због оне погибје огорчен, разјарен као лав. И као што нам јављају из Скадра већ се дозивају сва племена арбанашка, да зајед-

нички наставе бој. Чујемо, да су у прошли неђељник имали главари њихови састанак. Шта су утврдили још не знамо, али по свому би рекли, да су се разишли са једнодушним узклицима: „Да се бијемо!“

Осим свега тога важно је још и то, да су сада и Скадранци оживили духом и да су њеки од њих отишли у племена, да организују прави устанак.

И тако дакле могу се лако и најскорије развити врло важни догађаји у нашем сусједству. Развијели се устанак донста у цијелој Арбанији, а данас су бар такви изгледи, онда се могу брзо најозбиљније посљедице тога показати међу свијема хришћанима у Турској.

Од нас би било несмислено да ми „блистателну порту“ карамо, што је својим турским поступцима изазвала устанак у Арбанији, а тако исто и да јој свјетujemo, шта да ради да устанак угуши. Она је своје учинила: изазвала је устанак. Од чега велике силе Турску чувају, то је она сама створила — врло замашну прилику, да плане и да се разбукти исток ради коначнога ријешења источнога питања. Ни мање ни више, него баш то видимо ми у устанку арбанашком.

Према томе најважније је за нас сада, да познамо наш положај и задатак. Ако смо до сада и чинили погрешке у томе сада више не смјемо.

Даљи развитак догађаја у Арбанији да ће нам довољно повода, да се отворено, по нашем обичају и дужности, изјаснимо о задаћи нашега народа при овој појави на истоку. За данас оволико само, да би читаоци могли видети право стање ствари у Арбанији и да их неби помутиле лажне вјести бечко-пештанских листова, који говоре већ толико о догађајима у Арбанији, а овамо их није никако ни било, и који навалице протурјују лажи о њекијем спољашњем надозима и упливима на Цетињу односно Арбаније, а овамо нити је нити ће икада на Цетињу ико други „упливисати“ и заповиједити, до једино — интереси народа српскога.

## БУГАРСКА ПРОКЛАМАЦИЈА.

Бугарски револуционарни централни комитет, упутио је опет ових дана на народ бугарски ову прокламацију:

„Браћо Бугари! Турска је влада наумила да нам поново наметне нове и друге порезе на наша леђа а и не мисли да ли ми можемо то поднети кад смо већ и онако са свим осиротели и од глади умиремо. Шта они хоће с нама? Ништа друго него да нас са свим огуле, да нас учине неспособним ни за ништа. Па треба ли ми то да трпимо? Бида би и срамота и грехота!

Браћо Бугари! Време је већ да и ми једном будемо људи, као и други народи и да чувамо оно што смо толико векова крвавим знојем стекли! За кога ми радимо? за кога чувамо? за кога се мучимо и патимо? Аге нам све поједоше, све исисаше! Па кажите нам за што ми Бугари да радимо и плаћамо а Турци да нас деде? И кажите нам зашто Бугари и други хришћани да се муче и раде: а султан, паше, да уживају и нашом зарадом изграђују читаве хареме, олане, адуме, софте па чак и париградске псе. Па шта ми добијамо за све то? Добијамо што нам султан и везир шаљу паше и кеџе који све газе што нам је светиња и што сечеститим

назвало: плачкају цркви и манастире, паде куће, пиљу у затвор, бесчасне нам сестре, турче дјecu, затварају школе, отимају имање и пију нам крв нашу као пијавице!

Браћо Бугари! Ми треба добро да промислимо за што Турци траже од нас нове порезе и треба ли да им их дамо. Треба ли да им дозволимо да нам сатиру шуме и огњиште? Не треба, јер они за наше рођене паре купују пушке и олово, којим нама гроб спремају. Не дајте браћо паре, не дајте непријатељу камен у руке да вас њиме убија! У место новаца куршум им дајте! Не верујте султану ни нашома. Они вас лажу. Куршум не може бити брат јањету. Сјетите се само колико сте пута били већ обманути! Од турчина може очекивати добро само издајник народи! Нека су проклети они људи који продају своју отаџбину! Њих има доста, чувајте их се! Они су слуге Али пашине и Андрашијеве. Они причају народу, да нас Русија хоће да ослободи а после својим робљем начини, да Србија хоће да влада над нама. Све је то сушта лаж. Тако могу говорити они, који се из туђе кесе раце. Ко познаје Србе и Русе тај треба да презире таке учитеље. Ако се и деси да је који Рус, Србин или Румун учинио какво зло, не треба за то да кривимо цео народ. Ако су чинили зла грчки фанаријоти, чинили су и наши фанаријоти, за то не треба да ненавидимо грчки народ који је вазда готов да потегне ханџар против Турчина. Брат брату не може зла да жели, то је природно. Русија је велика земља, није њој нужно освајање Бугарске и Србије. Шта је она пре радила оставимо на страну, ади сад нам сигурно пеће чинити зла по добра. Пољска јој је била добра школа. За Србе рећи ћемо ово. Бугари немају сроднијег племена од Срба и општи њихови интереси везани су. Као што не може Србија ништа без нас тако ни ми без ње. Непријатељи су нам силни а ми смо један без другог малени. Говоре непријатељи да Срби хоће да нас посрбе, Грци погрче, Румуни повлаше, то је данас права глупост, а после ми смо више на броју него они сви. Наша су страдања заједничка, па за то међу нама не може бити ништа друго него братски савез, љубав и пријатељство. Нема ту ни Бугарин да је роб, ни Грк ни Србин, него сви смо браћа пред целим светом. Како у Швајцарској могу различити народи да живе? А сетите се Италије шта је била а шта је сад. За Србе требало би мало више да речемо. Но доста је да кажемо да нас с њима веже: вера, језик и општи интереси. Па и обичаји и нарави су нам истоветне. Краљевић Марко наш је општи јунак. Најпосле ми желимо да будемо слободни да се управљамо по оним законима које сам народ одреди. Нама сад остаје да добијемо своју државу по вољи народној — сваки деспотаузе губи свој значај.

Имамо пријатеља који нас упућују да тражимо помоћи од Франца Јосифа, од Викторије од Вилхелма, али они толико исто маре за нас колико и персијски шах. Наша је помоћ наше силе; а наши пријатељи наше пушке и мишице. Браћо Бугари! Спремајте се за бој! Братство и љубав нека је међу нама.

Бугари, Срби, Словенци, Хрвати, Бошњаци и Херцеговци, Црногорци и Словаци, Пољаци и Чеси, Румани и Грци загрлите се и заборавите сва непријатељства што их кад год имадосмо. Од пет стотина година ропство, муке и невоље, треба да су наши учитељи, треба да нас науче шта је добро, да нам покажу пут којим треба да пођемо. Да су наши стари у љубави живили, не би ми данас били још робље турско, швапско и маџарско; не би се наше мајке у црно завиле за изгинулом децом својом; не би наше сестре китиле турске хареме; не би наша деца била дибикије турске; не би наша браћа трунула по тавницама; не би нам Маџари нашег Бога псовали; не би носили синџире на врат и букаџије на ногама.

Ајде да пружимо један другоме руку и да исклучимо грехове наших прадедова, који нас продадоше Турцима и Швабама. Хајдете браћо на оружје, да заборавимо старе стидне године, и нека оживи наша света слава, слава бугарска, српска, хрватска, румунска и остала. И ми сви да будемо слободни људи.

Пружимо руке мила браћо, и на оружје на оружје! Смрт нашим тиранима!

(?) 1871. Јула 23.

(Раденик.)

#### ИЗ НАШИЈЕХ И СТРАНИЈЕХ НОВИНА.

„Обзор“ доноси у своме 5. броју ово „Отворено писмо на Њ. Преузвишеност г. грофа Андрашија, председника уг. министарства“:

#### Ваша Преузвишеност!

У разговорима и преговорима, што сам ја срећу имао с Вашом Преузвишеношћу код више прилика, наиме задњи пут 1. Априла ове године ради границе, њеног новог уређења и спојена са матером земљом водити, ми бијасмо ту ствар другачије угодили, но што је она сада са царско-краљевском наредбом од 8. липња ове године решена.

Ја сам слободан, Вас Преузв. Госп. подсети, да сам ја наваливао, да се граница не почесто, како то већ између Беча и Пеште беше условљено, него сва и у једанпут са матером земљом државно споји. А зашто сам наваливао да се граница сва уједно, и то што скорпје са матером земљом споји, па да до уживања уставних права дође, бјеше тај узрок — као што је и Вашој Преузвишености врло добро познато — што сам сазнао да су се у Вечу решили, пре извадити из границе што се још извадити може, на онда ју напустити: поглавито пак, што сам дозволио за план, по којем се имађаше крајишке шуме у велико распродавати, тако, да пошто се која цукловица њених шума лиши, да се онда укине и провинцијалише. — За осјетити ту по граничарски народ убитачну намјеру, за сачувати народу шуме, то једино благо што га јадна иначе у сваком обзиру занемарена, крајина још има, нисам се устручавао разкинути са знатним дјелом мојих дојакопних политичких пријатеља, који никако немогуће се на то решити, да у Вас сверују.

За олакшати рад Вашој Преузвишености, и за осигурати се да се сечнице намјере Беча осјуте, а граничарски народ да се од извеште пропасти сачува, ја сам се споразумео са мојим политичким пријатељима, па сам и по упутствима њиховим приступио, да са Вама преузвишени господине преговоре отворим, обећајући Вам у моје и мојих пријатеља име, да ћемо тврдо и некрено с Угарском држати, ако се постигне помоћи Вашом уједињење хрватско-славонске границе, онда Далмације са Хрватском у једно државно тјело и ако се измене неки §§. нагодбе, који унутрашњу самосталност троједне краљевине сувише спречавају, па да ћемо онда настојавати а и добри Вам стајати, да ће и граница, као и Далмација, који дјелови троједне краљевине били су изкључени од судјеловања при склапању споменуте нагодбе између Хрватске и Угарске 1868. учињене, ову као ствар свршену признати.

§§. нагодбе, којих преиначење народна странка, може се рећи, сав народ троједне краљевине захтева, ја сам Вам преузвишени господине назначио, на уједно предложио и начин, којим да се граница и после Далмација са матером земљом сједине.

По овако удешеном преговору, споразумљење би постигнуто тако у обзиру преиначења нагодбе, тако и реализирања целокупности троједне краљевине; то јест, ја сам у свој скромности примио, да је постигнуто, пошто сте Ви, преузв. г. са ваше стране пристали како на преиначење нагодбе, изумијајући једино §. 51. — којег коначно решење даљим преговарањима беше остављено, и због којег рекосте, да ће те се са Хрватском већ наравнати — тако и на начин спојена границе и Далмације са матером земљом, и на то сте ми вашу частну реч задали, да ћете настојавати да се по нагодби све изврши.

Наша погодба истина небијаше одобрена саборима, непотврђена круном, али она беше одобрена нашом савешћу, потврђена нашом частју, примивши ми обавезаност на се, да ћемо настојавати: Ви код круне, да се по нагодби реши, ја код народа троједнице, да уз њу пристане.

Но како царско-краљевска наредба од 8. липња понешто а својим последицама нако јако противно нашој нагодби гласи, то немогу друго ван мислити; да сте, неозирући се на нашу погодбу, Ваше предлоге ставили, или да вам се предлози уважили нису. — Који му драго сад случај, први или други био, Ваша ствар преузв. госп. дошла је на хрђаво земљиште. Државник, који без да су се околности знатно промјениле, без велике нужде на уговоре са пријатељима склопљене, заборавља и од њих одустаје, тај државник више поверења код никога наћи неће; а државник, којег се предлози од круне непримају, може и сам увидити, да није више уважен. Моји пријатељи, с којима сам у споразумљењу поменуте преговоре с вама водио и дотичну погодбу склопио, сада ће тврдити, да сам их обмануо; и они ће имати право, право за то, што ће ми тешко бити о противном доказе им донети, то јест уверити их, да сам ја обманут,

било сад хотимично или по невољи, — у ствари је свеједно.

Познајем Вас преузв. госп. као човека општроумна и добропамтећа, па сам уверен да нисте заборавили на ниједну точку наше погодбе, тим мање, што смо све точке, да их незаборавимо, другоме писмено доставили.

Нећу за сад бити досадан, да вам цитирам сву погодбу нашу него ћу вам само једну тачку исте, на коју сам ја понављаше полагао, и ради које сам се, пошто од ње благостање народно мом мњењу највише зависи, баш и трудан, да границу отнем обсолютној власти, те да дође у уставно стање, како би само са својим добром као и други народи бод уставом живећи, располагати кадар била. Та једна точка, и то девети наше погодбе гласи: „Досадање шуме граничарске, тако зване државне, поделити се тако, да ће својом половином постати непосредно добро дотичних крајишких општина, а само друга половина да ће остати као државно добро, и док су финансије хрватско-угарске заједнице, под управом заједничког министра финансије, али под тим условљима, да се од тог државног добра неће смети ништа, ни једно дрво на шта друго употребити или продати, осим само на цјели просветне, комуникационе, индустријалне и т. д. — али ни пошто на војничке — границе, и то сваки пут само са одобрењем граничарског поверенства, од народа слободно изабраног, које ће се од случаја до случаја у Загреб позивати, питати и његово одобрење захтевати. Изузетно моћи ће се државне крајишке шуме употребити и за комуникационе цјели оних предјела провинцијалне Хрватске и Славоније, који су непосредно са границом комуникацијом везани, разуме се са одобрењем поменутог граничарског поверенства.“

Ако би заједништво финансија хрватско-угарских престало, то и крајишке шуме, које су резервиране као државно добро, прелазе под истим условљима под управу финансијалну троједне краљевине, предпостављајући, да се је граница са матером земљом државно и политично спојила.“

Како сад да толкујем у званичним „Народним Новинама“ расписани натечај за распродају 14,000 јутара крајишке шуме без питања и одобрена слободно бираног крајишког поверенства, то јест заступника?

Нечиним радо, али ми част налаже, да се јавно на Вашу Преузвишеност обратим с питањем, да ли се је са Вашим знањем и Вашим одобрењем ова распродаја крајишких шума огласила? — као што опет с друге стране част Вашој преузвишености налаже да настојите, да се ова распродаја обустави, и ако се целасходна и нужна види, да се због тога крајишки заступници од народа за ту цел бирано сазову, питају, њихово мњење и одобрење заштите.

Ја би се још усудио надати, да ће овај расписани натечај без саизводења граничара бити несмислена преухитреност старог шлендеријанског шумарског управитељства у Загребу, и да ће остати без сваких последица. Но ако би ме ова нада преварила, онда знам, да сам и ја, а и народ граничарски да је политично преварен и издан. Ја се усуђујем позвати у свакој скромности Вашу Преузвишеност, да би имали доброту, обратити свој високи позор, ради којег Вас закљичем у име среће и добра како Угарске тако и троједнице, да се овако што неби обистинило; последице могле би бити свакојаке, за троједницу можда не најбоље, али за Угарску, вашу домовину, којој сте тако одани, известно жалостне.

Дајем си част звати се Ваше Преузвишености искрени пријатељ

У Биограду, 5. (17.) Јула 1871.

А. Орешковић

„Застава“ пропраћује то писмо овиме рјечима:

„Кад је око г. Орешковић у Будим-Пешти био, поговарало се, да он нешто угађа са гр. Андрашијем, и ево сад излази на видик, о чему је угађано. Како је „Јединство“ у ово време побијало глас, да Орешковић има посланство и поруку од српске владе, а с друге стране, како је и сам орган народне странке у Сиску изазвао српску владу на изјаву о тој ствари; како се дакле види, да Орешковић ни са српском владом ни са хрв. народном странком није у тој послу био у свези, то не знамо: који су то „политички пријатељи“ г. Орешковића, у који је име он преговарао, и Андрашијем обећавао, да ће „тврдо и искрено“ са Угарском држати. Но како нема изгледа, да ће гр. Андрашије или штети или моћи опозвати распродају 14,000 ју-

тара шума, а још мање моћи или хтети изградити „поверенство“ крајине, које би о распродаји и њеној цели решавало: то је г. Орешковић у свом отвореном писму сам себи изрекао пресуду. Но то су обичне посљедице „шуровања“ или договарања из потаје. Није гр. Андрашић при уговарању била збиља са уговором, него само намера. да га пазар са крајином о мање муке стане: да преко Орешковића и његови „политични пријатељи“ у крајини уљуља крајину у санак и пријатно сањање, да ће „разграничење“ крајине бити заиста, у корист народа у крајини.

Уговорено је, да половина шума припадне обштинама, а сад се са свију шума руно скида, које на милионе износи, па ће се после разређења половина обштинама дати.

Уговорено је поверенство крајине — а поверенства ни на сну нема.

Место поверенства §. 5. напремапописане највише „заповести“ од 8. Јуна каже: „комисија из чланова ратног и краљ. министарства, др. слав. зем. владе, и генералне команде у Загребу, под председништвом од цара наименованог председника, одредиће начин, како ће се „велике продаје устајања дрва“ учинити, и употребити.“

Куд ће тај новац отићи, то сваки зна, коме је познато несито, прождрљиво грло финансија аустријски.

Г. Орешковићу није било пута, пачати се у послове, које не разуме. Ко је њему дао пуновласт, да он уговара о новом поравнању тројне краљевине са Угарском? Од куд да он — бивши војник — који сад ван домовине живи, појми, шта овај треба, и какви су државопрравни одношаји по њу корисни? Он сам каже, да је точка 51. §. погодбе перешена, и отворена остала — а незна, да је баш она осовина, око које се све остало креће. да од начина постављања домаће владе зависи начин и мера самосталности? Ту се толики људи у домовини, са ризиком свога положаја, своје слободе, свог материјалног станка труде и муче, да с једне стране народну свест развију, и да у њу прекале поједине тоcke права народног — а г. Орешковић иза леђа шуркује са противником, и овога рабри, уливајући му наду, да ће се народна странка са мањим задовољити.

Г. Орешковић, као да није „највише заповести“ о граници читао, пита: да ли је распродаја са знањем и одобрењем гр. Андрашије? — Но како му драго гр. Андрашије и Орешковић размирицу своју су свршили, и ми ћемо бити слободни, гр. Андрашија на уг. сабору за све на одговор повући, и према околностима и под обзир ставити, и на олакшање те цели желели би, да нам наши сународници у Загребу или из крајине на руку даду потребне податке, нарочито што се тиче граничарики шума, па и Раухови злоупотреба, јер је гр. Андрашије као наименоваатељ одговоран за Раухова недела.

Мађарска „Реформа“ окривљује Орешковића у једномезвничном чланку, што је написао отворено писмо на Андрашију и вели, да је потпуно своју ријеч, тер је изговорно њеке ствари што треба да остану у тајности и да је конпромитовао угарску владу. „Реформа“ обећава, да ће Андраши кад се врати, на сваки начин одговорити, јер даље не може ћутати.

## ДОПИСИ.

СКАДАР, 9. Августа. — Право каже народ: „Старије је јутро од вечера.“ Ја сам вам у пошљедњем допису казао, да ћу вам тешко што већ писати о немиру у Скадру, јер је на дошло много низама, који ће лако свршити са Скадром, а увутри у Арбанији тада, када сам вам оно писао, не бјеше још никаква покрета. Иагледни су дакле били, да озбиљних догађаја неће бити, па с тога сам вам и писао, да немиру скадарском не треба давати никаквог ону важност, коју би имао устанак у самој Арбанији, шта више, да су и сами Скадрани не избацни ни пушке, положили своје оружје.

Тако је било онда, а данас ево лежи скадарско поље у крви и претрпано лешинама. У прошлу суботу био је страховит бој између Арбанаса и низама, који је данас необичну узрујаност и огорчење изазвао у цијелој Арбанији, а шта ће по данас бити из овога, то ћемо најскорије виђети.

Ја ћу вам у кратко казати како је у пошљедње вријеме цијела ствар текла.

Као што сам вам прије јавио дошао је у Скадар са пет табора низама њеки Мехмет-Али

паша. Па пошто је Смаил-паша скадарски помоћу својом и новом војском успео толико, да је Скадрани принудио да положе оружје, прочитао је у ону неђељу, т. ј. 1. Августа, исти Мехмед-Али-паша народу овај ферман: „Б. Величанство султан опростио вам је сву кривцу, коју сте до сада починили, а по данас ко што скриви, неће му се ништа опростити. Сувише царска је заповјед, да оставите оружје и по данас да нема нико са оружјем у пазар нити ће друго изаћи. Овако знадите.“

То је било у неђељу. А у понедељник у јутро била је сва варош опкољена од низама, а проз варош на сваком главнијем мјесту по 400 и 500 низама. И тако није нико смио са оружјем изаћи изван кућа. Тај дан мало се је пазар отворно, а у уторник са свијем мало. Због тога су се Турци пренали и послали те су неколико дућана отворили. Арбанаси дотле нијесу долазили у пазар.

Тако вам је прошао и уторник оне неђеље. И по томе свак је држао, да је немиру крај, јер су Скадрани — бар тако је изгледало — почели већ малаксавати, а војске у Скадру и око њега доста. Осим тога истог дана проио се глас, да ће до који час доћи још пет табора низама на грло Бојане.

Но једнијем изненаднијем догађајем све се промјени. Смаил-паша и ако се више није боја Скадрани, бојао се да они не побуне Арбанију, или да се сами Арбанаси не побуне, држећи да ће цар хтјети и њима одузети оружје, као што је узео Скадранима. За то позове паша Чун Мулу, барјактара хотскога, да дође у Скадар. Барјактар дође на позив пашин. Паша га лукаво лијепо прими, обдари га поцем и осим тога даде му три товара жита, само да га задобије за се, па онда му рече, да он каже Хотима, да сједи с миром, да слушају све што им се рече. А да би га још боље придобио, рече му паша да каже Хотима и другијема Малисорима, да цар не тражи од њих ништа до то једино да сједи с миром.

Чун Мула је све разумио што му је паша рекао. Он је знао да паша хоће да их само сада уздржи и обмане, а како би са Скадром био готов, да би онда дошао и на њих ред, да их учини царевом рајом.

Кад је Чун Мула дошао дома, скупиле се одмах око њега Малисори, Хотини, да га питају, што га је паша звао. Чун им каза све по реду, што му је паша рекао, али они сви скоче на Чуну, да га убију говорећи му: „Ти си нас прода Турцима, ми ћемо се бити, а ти си издајник!“ Чун им лијепо одговори: „Ја вас пећу никада издати, него кад хоћете да се бијемо, а ви причекајте да са свом Малисоријом углавном и да видимо како ћемо.“ Они му недадоше ни да изговори, него на њега вику и грају. Он им и опет рече да чекају, а кад га нешћене послушати, он се наједи, на их поче грдити и рече им: „А ви ако сте јунаци за мном, да узлеземо у Скадар али да погинемо!“ Тако и углавном и позову и друге Малисоре, Кастрате, Риолу, Грижу и све оближње, па се онда крену сви на Скадар. Но ту их дочека низам с ватром из пушака и обори на мртво до 400 Арбанаса. Арбанаси не надајући се томе, а будући и неспремни довољно повуку се одмах натраг без икаквог реда.

Овај ужасни покољ страхаота је узбунио Скадар, а и из унутрашности Арбаније свакојаки гласови стижу. Говори се свашта, а највише да мира више нема. О овоме а и о самоме боју, писаћу вам одмах, како се боље извјестим. Ово вам сада на брзо пишем, а све је истина од ријечи до ријечи.

СКАДАР, 10. Августа. — Као што сам обећао, ево ме да вас извјестим потанко о ужасном покољу, који се десио у суботу, 7. Августа на Браку код Скадра. Ја ћу вам казати исто онако, како је било, јер сам се извјестио из најпоузданија извора.

Кад је барјактар Чун Мула, као што већ знате, био принуђен од Малисора, да их онако неспремне поведе на Скадар, он на брзу руку искупи колико је могао Малисора, Кастрата, Риоле, Гриже и др. и пође с њима у Скадру. Кад су дошли тако на једно по уре близу шехера скадарскога, паша пошље неколико низама Чун Мули, да му кажу, да се врате, но Арбанаси не хтједоше никакво. Паша и опет пошље низама с истом поруком, а Чун Мула му одговори, да се он (т. ј. паша) уклони, јер он хоће оружје да узме у пазар и у шехер скадарски. Паша му почне пријетити, а Хотини онда опале на низаме и убио неколико. Сад низами пуста

плотун на Арбанасе и на једанпут остаде гомила мртвијех. Арбанаси се од тога узбуне и поплаше, јер нијесу имали при себи доста ни праха нити су сви имали ножеве за пасом, те нагну бјегати а низам се пусти за њима непрестано пуцајући, тако су их ћерали пуна два сахата, а кад су их већ расћерали пупали су још за њима али у вјетар. У цијелом овом покољу погинуло је од Малисориј преко 400 људи, ако не и више, а низама је погинуло 18, а рањенијех има 32.

Низам је најнечовјечије поступао у овоме сукобу са Арбанасима. Заповједници низамски заборавили су са свијем, да је њихова дужност прије свега да одрже мир, јер они нису у рату са спољашњијем непријатељем, него су изишли да побуњен народ одбију. И тако они не само да су на неколико пушака устаничких одговорили плотуном и на мјесту убили до 300 људи, него су послје још зашли и свакога који је рањен, на није могао побјећи заклали су као звјерад. Што је још горе гонећи даље Арбанасе па пролазећи кроз њихова села заклали су осам жена. То знам поуздано, а њеки кажу и више.

Тако су ето Малисори љуто изгинули, премда су и они сами доста криви, јер су се пустили лакомислено у равно поље, а да то нијесу чинили, не би никако тако пострадали.

Но при свој тој погибији, устанак не само да није с тијем угушен, него на против варварство низама учинило је, да се сада буна може лако и брзо по цијелој Арбанији раширити. Они су јако огорчени и ми можемо сваштага ишчекивати. Хотини већ дозивају Шаде, Шоше, Ђаменте, и друга племена малисорска у помоћ и они ће лако устати на оружје. За Миридите још се не зна, ма ако сви устану, тешко ће и они изостати.

Од Крајине се још ништа не чује; у пазар не улази. Чувају је вапори по сву ноћ по блату. Јуче је отишло три табора војске на страну од Леша. И тамо је пошао један Скадранин да диже буну. По томе се види, да се устанак озбиљан спрема и да Скадрани и ако су сада војском притиснути, не мисли само гледати шта се збива. И у поменутоме боју било је до 30 Скадрани, од којијех је само један погинуо.

Из свега тога можете видети, да је сада скадарски устанак добио са свијем други вид и да се из овога што се до данас догодило могу лако развити догађаји, којијема се краја незна.

Из СПУЖА, 9. Августа. — Кајмазам Спужки, како је добио заповјед о приману пушака царскијех и о уписивању у низам, одмах је позвао Селима Хацића, да му рече, да он Спужане приволи, те да се поворе царској заповједи и да оружје приме. Селим-ага чинио је договор са Спужанима четири пута и најзад их приволи и тако су Спужани примили оружје и царској се заповједи покорили.

Кад је дошао да се и Подгоричани упишу у низам, они су се изговарали да они чувају све лазове на Морацу и да су у измет, на због тога да они неће царско оружје. Али када јуче дође глас у Подгорицу да је код Скадра било боја и да је погинуло 600 Арбанаса (није, него њешто преко 400 У.) па да ће доћи војска и на Подгорицу, скупе се сви главари на чардак Јуса Мучила на договор и ту утврде да приме царске пушке, али низамске алине никакво да неприме, па ма и до крви дошло.

Због Скадарскога устанка и боја забит је подгорички наредни, да ниједан Пригорац не смије са оружјем у Подгорицу ићи, него да га сваки оставља код Рибнице у једну хришћанску кућу. И саме Подгоричане принудио је Јуса Мучин да сви без оружја иду по вароши, да би с тијем покорност варошана показали.

Овђе је забит јако уплашен и сви главари, бојећи се сургуна и да недопау апса, чине договоре, како ће мирнијем путем све испунити што цар заповједа.

Ово ми је све причао један Спужанин, али ја не могу вјеровати, да је збиља толики страх овладао, јер колико ја чујем и видим, погибија код Скадра више је огорчење и разјареност изазвала него страх и ако низам продужи тако сурово поступати, лако може бити окршаја и на друге стране.

По свему како данас амо ствари стоје, држим, да ћу вам скорим моћи писати о озбиљнијем догађајима.

На крају да вам јавим још за једну ствар. Један Турчин, трговац, који је био трговине ради на Цетињу донесе једном Хришћанину неколико бројева нашега „Пригораца“ у Подгорицу. Трговац извади новине, да их да Хришћанину а Суљо Вечевић уграби смотак новина

распечатати их и повиче: „видите ли Турци, шта власи подгорички раде, примају фојета Њажева, да муте земљу.“ И због тога поведоше хришћанина да га баце у апс, по му јадном притекше њеки Турци у помоћ и одбранише га пред забитом. Несретни Суљо виђе на жалост и срамоту своју, да нијесу ни Турци сви као он.

**ЦЕТИЊЕ, 14. Августа.** — 11. о. м. дошао је на Цетиње г. Јонин, руски консул у Дубровнику, да званично јави Његовој Свјетлости кнезу Николи I., да је Његово Величанство цар руски изводио одредити заступника при крштењу наследица Њ. Св. кнеза. Њ. В. цара рускога заступа ће гроф Иларион Николајевич Толстој, полковник и флигел-ађутант, а цареву ћер велику кнегињу Марију Александровну, Њ. преузвишеност господична Надежда Петровна Пацевих. Гроф Толстој приспјеће на Цетиње 7. Септембра, а крштење ће бити 8. Септембра на мали Госпођин дан.

— 13. Августа. — Прошлијех дана били су овђе из Биограда г. д-р Милан Јовановић, професор на великој школи и г. Стево В. Каћански, професор на гимназији. Они су употребили своје школске ферије на то, да пропућују и виде и ове крајеве српске, нашу лијепу Далмацију и слободну Црну Гору. Мило нам је што можемо јавити, да је Његова Свјетлост кнез Никола I. овом приликом обдарио г. Каћанскога једнијем лијепијем сребрнијем пожем црногорскијем, на којем је сребром исписано с једне стране „Г. Каћанском кнез Црне Горе Никола I.“ а с друге „Грахов-лаз.“ „Грахов-лаз“ то је опште позната и омиљена цјесма Каћанскова у којој се опјева славна побједа црногорска на Грахову г. 1858. Г. Каћански прикупио је овом приликом доста истинита материјала и сада ће, као што нам је објехао, довршити тај свој лијепи сијев.

— 13. Августа. — Из Кривошија добила смо један допис, у којем дописник говори о размирици између Кривошијана и Ришљана због њеке земље, рад које је и прије било између њих препирања на и боја. Та препирка се опет обновила, и као што видимо из дописа, постала је врло озбиљна, па као да се мисли ићи на давију и саме њесару. Нама је веома жао, што до таквијех појава долази међу рођеном браћом, па неради осетљивост дотичнијех још више расипљивати, не можемо допис поштованог дописника ни саопштити. Мјесто тога ми би их братски савјетовали и молили да гледе да ствар међу собом праведно као браћа расправе. Зар нам је мало борбе с непријатељима, него још да се међу собом гложимо?!

— 13. Августа. — У једнијем странијем новинама помиње се опет као и прије неколико мјесеци бивши сердар Њекићки, поп Перо Матановић, као „познати агитатор херцеговачки.“ Истијем начином проио се глас, да је он фалио памећу и да са уображеном агитаторском мишљу непрестано усамљен путује. Нетражећи повода тијем гласовима, можемо казати, да поп Перо није Херцеговац него Црногорац, који се у бојевима увијек ваљано показао, али који није агитатор, нити има земљишта и могућности за то. Да памећу није фалио, увјерава нас његова родбина.

#### ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД.

Јавили смо у прошлом броју, да је берлинска влада протестовала у Букурешту против закона донешенога ушлед румунске жељезничке размирице, и да је позвала порту да се и она умјешта у ту ствар. Но као да већ увиђа кнез Бисмарк, да је јако пренаглио, јер је добио неповољан одговор и на протест и на позив. „Алг. Цтг-9“ пишу из Берлина, да румунска ствар задаје много брига немачкој влади, јер види да није успјела са својијем настојавањем, да осигура њемачке интересе. Порта позивајући се на чл. 27 парискога уговора одбила је Бисмарков позив да се она умјешта у ту размирицу. Пошто је видео тај корак осуђен, гледао је Бисмарк, да ствар изнесе пред јевропски суд, али као да у политичкијем круговима берлинскијем виде, да ни ту нема никаква изгледа. Која год сила јевропска жељи одржање хохенцолернове династије, та неће ићи против румунскога закона, јер би тијем подигли Румуне против кнеза Карла. Због тога, као што пишу из Беча „Крајц.“, неће се ни Аустрија уплетати

у ту размирицу, јер се боји катастрофе у своме сусједству. Из истијех разлога мисли се, да ни Русија неће нипошто потпомагати берлински гактјев. И инглеска влада по своме обичају клони се сваке размирице, шта више препоручује живо порти, да се ни пошто не пача у румунске послове, јер се боји, да како не изазове пожар на истоку. Италија се још није изјаснила у овој ствари, но нема изгледа, да би она пристала уз берлинско потраживање. Што се тиче Француске, она је са свијем на страни Румуна. И по свему томе дакле, њемачки шпекуланти по свој прилици зло ће проћи, јер се не да ни помислити, да би њемачка влада употребила оружје против Румуније, да би је принудила, да се држи првога уговора. Што се тиче јавнога мишљења и она је свуда већином за Румунију и правда поступак румунске скупштине, а сву кривицу баца на друштво Штрисбергово које је хтјело да похара Румунију.

Дакле Тјер ће доиста бити у Француској председник републике и то за три године. Мислили скупштина француска тијем осигурати установу републике? Тако се исто мислило и за председника Луја Бонапарту. Истина има њеке разлике између Тјера и Наполеона, али има њешто у чему су и једнаки. Наполеон је гледао да од пресједника поставе цар, као што је и било, а Тјер ће као председник да отвори врата другоме цару. Кад посматрамо Тјера данас и у прошлости његовој, врло је могућно, да он кад буде у пуној власти, дати прилику, да дође какав цар. Бригу у томе погледу јако увеличава данашње раздражено стање између Њемачке и Француске. Тјер једва чека, да Прусе одправе из посједнутијех земаља францускијех, но томе су још једнако слаби изгледи.

Велику пажњу привлаче на се у овоме часу гласови о њекој зајери бонапартистичкој. „Национ суверен“ хоће већ да дозна дан и час, кад ће букнути та зајера. У исто вријеме, говори се много, да и Орлеанци очекују свој суђени дан, и то кад Тјер буде измијењен једнијем тријумвиратом. Бонапартисте се уздају у један дио војске и у чиновништво, а Орлеанци у улаив вођа њихове странке у земљи. Исти лист мисли, да ће се ове странке преварити у своме рачуну, ако Тјер озбиљно мисли, да одржи републику у Француској. Но ту је баш чвор, што се сваке сумња у искреност Тјерову.

У скупштини француској било је разговора о накнади штете проузроковане ратом, којом се приликом отворила дебата о разлици између дужности и права. На то примјећује „Журнал де деба“: „Ми мислимо да би ту могло бити разговора само о одговорности. Да ли су они 30 посједнутијех, и опљачканијех округа одговорни за рат или је цијела Француска? Ко је гласао за рат, кога је објавио? Француска, сва у Француској објавио је рат, и сви Французи морају сносити ратне трошкове. Није достојно озбиљна човјека сву кривицу бацати на једнога. Ако је цар хтјео рат, Француска је хтјела цара. Сва нам се Јевропа смије кад једнако понављамо: цар је желио онај несретни рат! Зашто је дала Француска томе човјеку осам милиона гласова? Кад је Тјер пошљедњи викао против рата, ко је угушио његов глас ропском виком? Зар нијесу они исти окрузи, који сад неће да подносе терет заједничке погријешке? И када су њеки самостални листови протестовали против заноса државне силе и земље, зар нијесу били оптужени због издајства народности и отачбине? Сва је Француска крива, сва Француска нека плаћа!“

Процес против ухваћенијех комунаца парижкијех започет је. Он је врло занимљив. Од државне власти подигнута је страшна тужба против свакога појединога, али скоро за све иста: да су рушили и палили, пљачкали и убијали ће су и кога су год могли. На испиту међутијем излази ствар много блажија. Показује се, да сва зла, која су за вријеме комуне почињена, нијесу извршена по налогу комунаца ни од њих самијех. Највише се викало, да је комуна похарала и расула милионе из државнијех и приватнијех каса. Сада је на испиту положио комунијем министар финансије, Журде, тачан рачун о свијема расходима. Јесте велики расход, али је све отишло на војску и друге потребе комуније. За самога „младога даровитог“ министра посвједочило се, да је данас послје комуне сиромашнији него што је био прије. Кога неће задивити ово: Жена Журдеова, док је њезин муж био министар и располагао милионима, прала је као и свака сиромашница на Сени робу своју и свога мужа!

Оптуженуци се сви држе чврсто, страха не показују ни мало, него на против да су са свијем задовољни својијем положајем. Каква ће им пресуда бити још се не зна. Најпознатији инглески листови, као „Тајмс“ и „Делијус“, опомину владу француску, да у интересу земаљском не буде строга.

Из Рима јављају да је Гарибалди јако оболио. Позван је на Капреру његов стари пријатељ д-р Рибори.

Све вијести из Италије вразу се око Рима. Говорило се много да ће краљ италијански повратити квиринал папи. Фиорентински лист „Газета дел пополо“ каже, да је белгинеки посланик први покренуо ту ствар. О истој ствари говорио је и аустријски консул са италијанскијем министром Веностом. У министарству италијанском било је о томе дуго разговора, но по свој прилици, и ако је попустљиво према страшној дипломатији, опет неће смјети вријеђати осјећање народно, јер народ италијански неће ни да чује за какве уступке папи.

#### Вијести из нашијех и туђијех земаља.

— Званичне новине бечке и берлинске јављају, да саставак царева аустријског и њемачког нема у соби никакве опасности за друге силе, него напротив да пријатељство њихово ујемчава мир Јевропе. Тежко да ће то пријатељство имати толику моћ.

— „Тајмс“ јавља да је руски цар изјавио францускоме посланику да између њемачке и Русије не постоји никакав уговор.

— Званички бечки лист побија „Вандерерово“ тврђење, да је било прије пошљедњег рата каква уговора између Аустрије и Француске, па да га Аустрија погазила.

— Између Кијева и Одесе због превелике жеге пропали су скоро са свијем усеви. У кијевском округу догађају се непрестано велики дождари.

— Бечкој „Преси“ телеграфу из Цариграда, да ће се румунска жељезничка размирица свршити мирнијем начином. Много је допринело умирењу портниом писмо кнеза Карла султану. Мисли се, да ће скупштина румунска новући свој закључак о облигацијама гвозденога пута.

— У Риму је постављена једна комисија, која ће прегледати све манастире, у које ће се сада војска сместити.

— Познато је како оу католици цијелога свијета хтели направити и поклонити папи пријесто од сухога злата. Папа је одбио тај дар и изјавио је, да би боље било употребити те новце на откуп калерика од војничке службе.

#### БИЉЕШКЕ.

— По Мађарској распростире се и подписује ово писмено:

„Будући да мађарски језик од некога доба незаузима пристојеће му место у Мађарској, а нарочито у некојим разредима друштвеним у престолници то се подписани обвезују својом поштеностом речи, да ће мађарском језику повратити пристојну му важност, и то овим начином!“

1. Са сваки, који мађарски зна, неће иначе говорити него мађарски,

2. Са сваки, с којим буду у трговачким стварима радили, одржаваће свезу само мађарским језиком: поменце говориће само мађарски:

а) у трговачким заводима, крчмама, на паробродима, на путу и јавном месту, одређеном на забаву. А од оних места, где нема и мађарске фирме, клониће се увек.

б) Свуда ће око тога настати, да властници оних места буду опоменути на такоу жељу мађарскога народа.

3) На пољу литературе, нарочито пак новинарства, подпомагаће само списе и листове мађарским језиком написане и распростирате их по крајевима, за које су највише одређени.

4) У приватном и јавном животу стављаће користи земље и народа мађарскога над користи местне и личне и на сваком пољу свога рада пре свега ићи ће за тим да земљи и народу буду од користи.“

Како би било да се наша браћа у Далмацији угледају на ову ревност мађарску, и да се послуже овим начином, јер је доиста и пријест и срамота што нам је језик у Далмацији толико напуштен. Ми би им искрено препоручили.